

Н.М. Печенюк (Національна академія управління, м. Київ, Україна)
**НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНІМ
ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ
ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ**

У статті проаналізовано особливості управління зовнішнім державним боргом України, наведено статистичні матеріали, які відображають сучасний стан зовнішнього державного боргу, приклади управління ним в інших країнах світу та визначено можливості використання зарубіжного досвіду у вітчизняній практиці.

Ключові слова: державний борг, зовнішня заборгованість, фінансування, державний бюджет, бюджетний дефіцит, управління зовнішнім державним боргом, зарубіжний досвід.
Табл. 1. Рис. 2. Літ. 10.

Н.Н. Печенюк (Национальная академия управления, г. Киев, Украина)
**ПУТИ ОПТИМИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ ВНЕШНИМ
ГОСУДАРСТВЕННЫМ ДОЛГОМ УКРАИНЫ С ПОМОЩЬЮ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА**

В статье проанализированы особенности управления внешним государственным долгом Украины, приведены статистические материалы, отражающие современное состояние внешнего государственного долга, примеры управления внешним государственным долгом стран мира и определены возможности использования зарубежного опыта в отечественной практике.

Ключевые слова: государственный долг, внешняя задолженность, финансирование, государственный бюджет, бюджетный дефицит, управления внешним государственным долгом, зарубежный опыт.

N.M. Pechenyuk (National Academy of Management, Kyiv, Ukraine)
**WAYS OF OPTIMIZATION OF FOREIGN DEBT MANAGEMENT
IN UKRAINE THROUGH FOREIGN EXPERIENCE APPLICATION**

The article analyzes the peculiarities of the external public debt management in Ukraine and provides the statistical data reflecting the current state of the external public debt, also providing the examples of the external debt management in various countries of the world and determining the opportunities for applying foreign experience in domestic practice.

Keywords: public debt; external debt; financing; state budget; budget deficit; external debt management; foreign experience.

Постановка проблеми. На сучасному етапі актуальною проблемою стає створення умов, які сприятимуть стабілізації фінансової системи держави, досягненню задовільних темпів зростання національної економіки і послабленню залежності від зовнішніх джерел фінансування.

Для України проблема зовнішнього державного боргу є особливо актуальною, оскільки держава не може покривати витратну частину бюджету за рахунок власних ресурсів. Державний бюджет в Україні щороку приймається із дефіцитом коштів, що ускладнює функціонування економічної системи України. Для покриття бюджетного дефіциту Україна залучає зовнішні джерела фінансування. Але слід наголосити, що така політика управління зовнішніми за позиченнями є неефективною. Зовнішні запозичення мають використовуватися для розвитку інновацій і нарощення ВВП в країні, також напрямами використання запозичених коштів мають бути масштабні соціальні проекти,

тоді зовнішнє запозичення буде виправданим і принесе користь національній економіці. У публікаціях вітчизняних науковців ця тематика достатньо широко розглядається з різних точок зору. Для вдосконалення управління зовнішнім державним боргом слід проаналізувати досвід зарубіжних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливо слід відзначити праці таких вчених, як Т.Г. Бондарук [1], Т.П. Вахненко [2], О.А. Кириченко [5], Г.В. Кучер [7], Н.Я. Кравчук [6], О.Р. Романенко [8]. Багато дослідників наголошують на загальних проблемах накопичення державного боргу, підкреслюючи значний вплив цільових програм міжнародних фінансових установ. Державний борг являє собою систему економічних відносин з приводу боргових зобов'язань. Учасниками цих відносин є держава, яка переважно виступає позичальником, а також гарантом виплати боргового зобов'язання, та юридичні й фізичні особи, які виступають кредиторами. Якщо мова йде про зовнішній державний борг, то кредиторами є резиденти інших держав або міжнародні організації.

Невирішені частини проблеми. Більшість досліджень управління зовнішнім державним боргом не враховують зарубіжного досвіду вирішення даної проблеми.

Метою дослідження є вивчення зарубіжного досвіду та можливості застосування його в українській практиці.

Основні результати дослідження. Сума державного боргу на кінець 2010 р. знаходилася на рівні 323,47 млрд. грн., у тому числі: зовнішнього – 181,81 млрд. грн. (56,21% від суми державного боргу), внутрішнього – 141,66 млрд. грн. (43,79%). Гарантований борг знаходився на рівні близько 108,76 млрд. грн., в тому числі: зовнішній – 94,93 млрд. грн. (87,29%); внутрішній – 13,83 млрд. грн. (12,71%). Відношення державного боргу до ВВП на початок 2009 р. складало близько 13,8% [3]. Відношення державного боргу до ВВП у кінці 2009 р. складало близько 18,9%, на кінець 2010 р. – близько 33% ВВП [3]. При управлінні державним боргом необхідно зважено обирати джерела боргового фінансування, формувати їх оптимальну комбінацію з точки зору строків погашення та розмірів відсотків, яка в ідеальному вигляді має включати такі фінансові умови: максимум позик за мінімальними відсотками; мінімум платежів з погашення боргу до отримання доходу від здійснених інвестицій.

Міжнародній фінансовій системі, що розвивається в умовах фінансової глобалізації, притаманне зростання обсягів зовнішньої заборгованості більшості країн світу [8]. Так, рейтинг країн, що мають найбільший обсяг зовнішньої заборгованості, за даними Світового банку, очолюють Сполучені Штати Америки. Валовий зовнішній борг цієї країни станом на початок 2011 р. сягнув 13980 млрд. дол. США. На другому місці Євросоюз з валовим зовнішнім боргом 13720 млрд. дол. США. Російська федерація, маючи зовнішню заборгованість в обсязі 480,2 млрд. дол. США, посіла 21 місце.

Україна серед 199 країн світу в рейтингу знаходиться на 35 місці з абсолютним значенням валового зовнішнього боргу 97,5 млрд. дол. США. Міжнародна статистика показує, що більшість країн світу, які розвиваються, мають значну залежність від зовнішніх запозичень (рис. 1).

Обсяг і структура зовнішнього боргу України за останні роки суттєво змінилася.

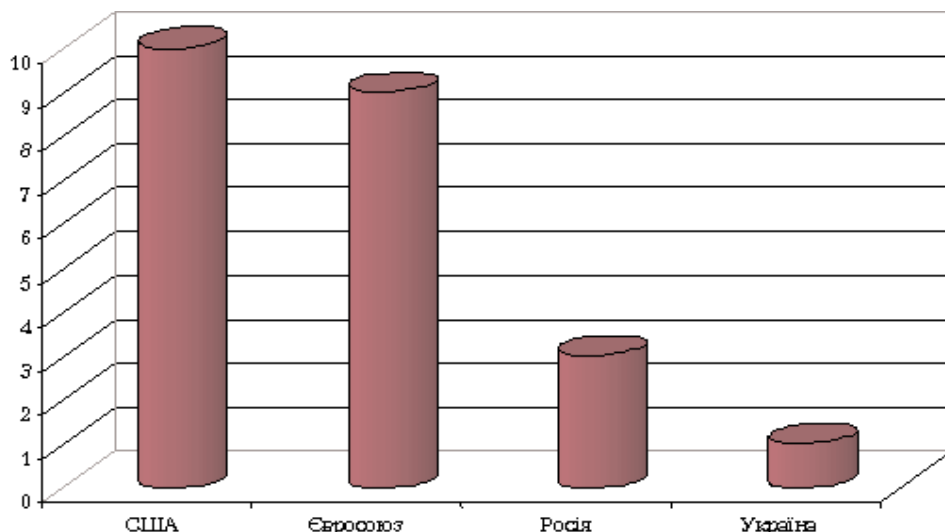

Рис. 1. Порівняльна характеристика валового зовнішнього боргу у 2010 р., млрд. дол. США, розроблено за [3]

Масштабне використання українськими компаніями іноземних кредитних ресурсів призводить до залежності національної економіки від кон'юнктури світового ринку капіталу та дисбалансів світової економіки (рис. 2).

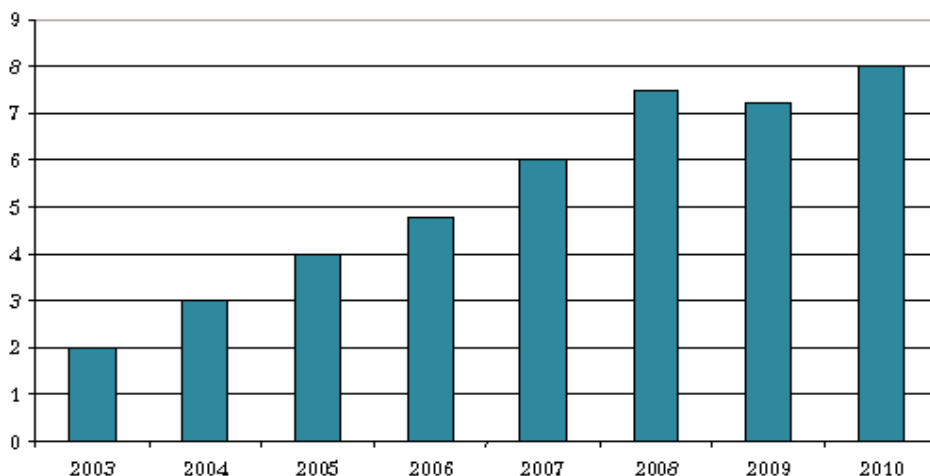

Рис. 2. Динаміка зовнішнього боргу України у 2003–2010 рр., млрд. дол. США, розроблено за [3]

Згідно з рейтингом, складеним CIA USA, за показником відношення державного боргу до ВВП, серед 132 країн Україна посідає 78 місце. На першому місці – Зімбабве, на другому – Японія, на третьому – Греція, Росія посідає 123 місце в рейтингу (табл. 1).

На сьогодні Україна на міжнародній арені не вважається добросовісним позичальником, завдяки чому ставки для України зберігаються на рівні 8–9%, тоді як для країн ЄС вони не перевищують 3–4%.

Таблиця 1. Відношення державного боргу до ВВП станом за 2010 рік*

№ у рейтингу	Країна	% ВВП
1	Зімбабве	241,6
2	Японія	225,8
5	Греція	144
8	Італія	118,1
14	Франція	83,5
16	Єгипет	80,5
19	Німеччина	78,8
23	Велика Британія	76,5
27	Іспанія	63,4
36	США	58,9
48	Польща	53,6
78	Україна	38,4
123	Росія	9,5

* розроблено за [4].

Цікавою для дослідження є боргова практика зарубіжних країн і ринкові механізми вирішення боргової проблеми, що ними застосовуються. З точки зору порівняльної характеристики, слід проаналізувати досвід країн колишнього Радянського Союзу, країн Центральної та Східної Європи, які мають схожу боргову історію та наближені до вітчизняних економічних параметри й цілі розвитку.

На сьогодні боргова політика Росії спрямована на скорочення і поступове припинення зовнішніх державних запозичень. Таку ж боргову політику впроваджує і Казахстан, внутрішній борг якого складає 90% загальної суми заборгованості.

Особливістю боргової стратегії Казахстану є відмова від випуску єврооблігацій і спрямування заходів на скорочення зовнішнього та гарантованого державного боргу [4].

Прикладом діаметрально протилежних напрямів сучасній борговій політиці Росії та Казахстану є Японія. Більше половини державного боргу Японії складають облігації внутрішньої державної позики, які протягом десятиріч є одним із головних інструментів покриття бюджетного дефіциту [10].

Характерною особливістю боргової політики різних країн є підходи до її реалізації на інституціональному рівні, що у загальному вигляді поділяються на:

- виконання функцій управління державним боргом міністерством фінансів;
- розподіл функцій управління державним боргом між міністерством фінансів і центральним банком.

У розвинених країнах операції з обслуговування державного боргу (підготовка документів з продажу нових випусків державних цінних паперів, вивчення кон'юнктури ринку позичкових капіталів, розміщення позик серед кредиторів, виплата і нарахування відсотків) здійснюють спеціальні підрозділи міністерства фінансів (у США – спеціальні бюро державного боргу міністерства фінансів, у Великій Британії – особливий відділ міністерства фінансів). Особливістю США є виконання всіх поточних операцій з управління державним боргом Федеральною резервною системою (ФРС), яка виступає як фінансовий агент в депозитарій для Міністерства фінансів США.

Як елемент вдосконалення інституційної складової механізму регулювання державного боргу у країнах, що розвиваються, можна назвати приклад Польщі, яка планує створити агентство з управління ризиками державного боргу.

У деяких країнах до заходів регулювання державного боргу відносяться законодавче встановлення лімітів заборгованості.

Серед постсоціалістичних країн законодавчо встановлені ліміти не лише державної, а й місцевої заборгованості наявні у Республіці Казахстан.

Ще одним прикладом законодавчого обмеження розмірів державного боргу є Білорусія, яка встановлює обмеження на зростання внутрішнього державного боргу. Зокрема, у державному бюджеті на 2007 р. обмежується приріст державного внутрішнього боргу на рівні 3% від ВВП.

В інших країнах (Франція, Велика Британія, Німеччина) відсутні обмеження на абсолютний розмір державного боргу, але підконтрольним є показник приросту його за рік, тобто різниця між сумою випущених і погашених в даному році позик.

Висновки. На основі дослідження зарубіжного досвіду врегулювання боргової проблеми можна виділити такі напрями удосконалення механізму регулювання державного боргу України:

1) визначення та законодавче закріплення напрямку боргової стратегії, зокрема щодо співвідношення внутрішньої й зовнішньої складової державних запозичень;

2) створення агентства з управління державним боргом, що підзвітне міністерству фінансів й орієнтоване на управління ризиками боргової діяльності;

3) розробка та впровадження середньострокової програми регулювання державного боргу як елемента будови ефективної системи планування державної заборгованості.

1. *Бондарук Т.Г.* Механізм управління та обслуговування державного боргу // *Фінанси України.* – 2003. – №4. – С. 14–19.

2. *Вахненко Т.* Державні запозичення в Україні: підсумки 1998 року // *Банківська справа.* – 1999. – №2. – С. 21–24.

3. Державний борг та гарантований державою борг: Аналітичні матеріали щодо державного боргу // Міністерство фінансів України // www.minfin.gov.ua.

4. Динаміка зовнішнього державного боргу України // Інформаційний банківський портал // www.uabanker.net.

5. *Кириченко О.А., Кудрицький В.Д.* Сучасні теорії управління зовнішньою заборгованістю // *Актуальні проблеми економіки.* – 2009. – №7. – С. 15–28.

6. *Кравчук Н.Я.* Зовнішня заборгованість держави: емпіричні гіпотези та концептуальні підходи // *Світ фінансів.* – 2011. – №2. – С. 25–28.

7. *Кучер Г.В.* Управління державним боргом: Підручник. – К.: КНТЕУ, 2009. – 342 с.

8. *Романенко О.Р.* Фінанси: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – 312 с.

9. *Федосов В., Опарін В., Львовичкін С.* Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: Монографія / За наук. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2010. – 432 с.

10. A Service of the U.S. Government Printing Office – Budget of the United States Governmen // www.gpoaccess.gov.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2011.